

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه سمنان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه حقوق

پایان نامه جهت دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی حقوق عمومی

عنوان :

**بررسی حقوق کارگران مهاجر از دیدگاه سازمان بین المللی کار با
نگاهی تطبیقی به نظام حقوقی ایران**

استاد راهنما:

دکتر آزاده السادات طاهری

استاد مشاور :

دکتر حسن وکیلان

پژوهشگر :

احمد فریدونی

شهریور ۱۳۹۳

کلیه حقوق مترتب بر نتایج مطالعات این پایان نامه متعلق به دانشگاه سمنان است و بدون اجازه کتبی دانشگاه سمنان به شخص ثالث قابل واگذاری نیست، همچنین استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد.

اظهار نامه دانشجو

اینجانب: احمد فریدونی دانشجوی دوره: کارشناسی ارشد رشته‌ی: حقوق

گرایش: عمومی دانشکده: ادبیات و علوم انسانی دانشگاه: سمنان

گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تایید می‌باشد و بنابراین موارد استفاده از کار دیگران محققان به مرجع مورد استفاده شده اشاره شده است. به علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری در هیچ جا ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه را بطور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

سپاسگزاری

سپاس خدای را عزوجل که به من نعمت زیستن، سلامتی، تحصیل علم و تهذیب نفس را عطا فرمود.

از زحمات فراوان و راهنمایی های دلسوزانه ی استاد راهنمای عزیز و گرانقدرم سرکار خانم دکتر آزاده السادات طاهری که در طی این سه سال و به خصوص انجام پایان نامه صمیمانه مرا یاری نمودند و همچنین از زحمات استاد عزیز دکتر حسن و کیلیان، دکتر روح الله موذنی و دکتر مجتبی بابایی کمال تشکر و سپاس را دارم. در پایان نیز از دوستان عزیزم که مراد در نگارش این پایان نامه یاری نمودند نهایت سپاس و قدردانی را دارم.

تقدیم به

روح بزرگ پدر عزیزم که به من درس انسانیت آموخت، مادر مهربانم که در تمام مراحل و لحظات زندگی دلسوزانه یاور و غمخوارم بوده و همچنین خواهران و برادرانم، به خصوص برادر بزرگوارم غلامحسین فریدونی که همواره از حمایت های بی دریغ وی بهره مند بوده ام. همچنین این پایان نامه را به کودکان افغانی تقدیم می کنم، کسانی که آوارگی سرنوشت گریزناپذیر آنهاست.

فهرست مطالب

<u>شماره صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۷.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم پژوهش
۸.....	۱-۱-۱-۱ تعریف مفاهیم اساسی مربوط به پژوهش
۸.....	۱-۱-۱-۱ مهاجرت
۱۰.....	۱-۱-۱-۲ انواع مهاجرت
۱۰.....	۱-۱-۲-۱-۱ مهاجرت فردی
۱۰.....	۱-۱-۲-۲-۱-۱ مهاجرت گروهی
۱۰.....	۱-۱-۲-۳-۱-۱ مهاجرت اجباری
۱۰.....	۱-۱-۲-۴-۱-۱ مهاجرت اختیاری
۱۰.....	۱-۱-۲-۵-۱-۱ مهاجرت قانونی
۱۱.....	۱-۱-۲-۶-۱-۱ مهاجرت غیرقانونی
۱۱.....	۱-۱-۲-۷-۱-۱ مهاجرت نامنظم
۱۱.....	۱-۱-۲-۸-۱-۱ ورود غیرقانونی
۱۱.....	۱-۱-۲-۹-۱-۱ قاچاق افراد مهاجر
۱۲.....	۱-۱-۳-۱-۱ مهاجر
۱۳.....	۱-۱-۳-۱-۱ مهاجران قانونی
۱۳.....	۱-۱-۳-۲-۱-۱ مهاجران غیرقانونی
۱۳.....	۱-۱-۴-۱-۱ پناهنده
۱۴.....	۱-۱-۵-۱-۱ آواره‌ی خارجی (پناه‌جو)
۱۴.....	۱-۱-۶-۱-۱ انواع کشورها با توجه به مفهوم مهاجرت و مفاهیم مربوط به آن
۱۴.....	۱-۱-۶-۱-۱ کشور مبدأ
۱۴.....	۱-۱-۶-۲-۱-۱ کشور مقصد

- ۱-۱-۳-۶-۳- کشور مهاجر فرست ۱۴
- ۱-۱-۳-۶-۴- کشور مهاجر پذیر ۱۴
- ۲-۱- انواع حمایت‌های حقوقی از کارگران مهاجر ۱۵
- ۱-۲-۱- حق‌های بشری ۱۵
- ۲-۲-۱- حقوق اختصاصی کارگران مهاجر در حقوق بین‌المللی ۱۷
- ۳-۲-۱- مبانی تضمین حقوق بیگانگان ۱۸
- ۱-۳-۲-۱- مقتضیات حقوق بین‌الملل عمومی ۱۸
- ۲-۳-۲-۱- رفتار متقابل ۱۹
- ۴-۲-۱- حقوق و تکالیف دولت محل اقامت بیگانه ۱۹
- ۵-۲-۱- حقوق و تکالیف بیگانگان در پرتو رویه‌ی دولت‌ها ۱۹
- ۳-۱- حمایت از کارگران مهاجر در نظام بین‌المللی حقوق بشری ۲۰
- ۱-۳-۱- اسناد مصوب سازمان ملل متحد ۲۱
- ۱-۱-۳-۱- منشور سازمان ملل متحد ۲۱
- ۲-۱-۳-۱- منشور بین‌المللی حقوق بشر ۲۲
- ۱-۲-۱-۳-۱- اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر ۲۳
- ۲-۲-۱-۳-۱- میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۲۲
- ۳-۲-۱-۳-۱- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی ۲۳
- ۳-۱-۳-۱- کنوانسیون و اسناد سازمان ملل متحد ۲۳
- ۱-۳-۱-۳-۱- کنوانسیون بین‌المللی رفع هر نوع تبعیض نژادی ۲۳
- ۲-۳-۱-۳-۱- کنوانسیون منع شکنجه، مجازات‌های ظالمانه و رفتار غیر انسانی ۲۴
- ۳-۳-۱-۳-۱- کنوانسیون حقوق کودک ۲۴
- ۴-۳-۱-۳-۱- کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان ۲۵
- فصل دوم: مفاد اسناد بین‌المللی مرتبط با کارگران مهاجر و بررسی آن در حقوق ایران ۲۶**
- ۱-۱-۲- اسناد بین‌المللی مربوط به کارگران مهاجر ۲۸
- ۱-۱-۲- مقاله‌نامه‌ی شماره‌ی ۹۷ (مهاجرت برای اشتغال) ۲۹
- ۲-۱-۲- مقاله‌نامه‌ی شماره‌ی ۱۴۳ (مقررات تکمیلی کارگران مهاجر) ۳۰

- ۳۲-۱-۲-۳- توصیه‌نامه‌ی شماره‌ی ۸۶..... ۳۲
- ۳۱-۱-۲-۴- توصیه‌نامه‌ی شماره‌ی ۱۰۰..... ۳۱
- ۳۲-۱-۲-۵- توصیه‌نامه‌ی شماره‌ی ۱۵۱..... ۳۲
- ۳۲-۱-۲-۶- کنوانسیون بین‌المللی حمایت از حقوق همه کارگران مهاجر و
اعضای خانواده‌ی آنها ۳۲
- ۳۴-۲-۲- حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کارگران مهاجر..... ۳۴
- ۳۴-۱-۲-۲- اصل تساوی فرصت‌های شغلی..... ۳۴
- ۴۴-۲-۲-۲- رعایت شرایط مطلوب کار..... ۴۴
- ۴۵-۱-۲-۲-۲- حداقل دستمزد..... ۴۵
- ۴۶-۲-۲-۲-۲- دستمزد عادلانه، اجرت برابر، استراحت، تفریح و ساعات معقول کار. ۴۶
- ۴۸-۳-۲-۲-۲- شرایط کاری ایمن و سالم..... ۴۸
- ۴۹-۴-۲-۲-۲- مالیات‌ها، عوارض و وجوه ناشی از دستمزد..... ۴۹
- ۵۰-۵-۲-۲-۲- بهره مندی از تامین اجتماعی..... ۵۰
- ۵۵-۶-۲-۲-۲- حق تشکیل انجمن‌های صنفی و اتحادیه کارگری..... ۵۵
- ۵۸-۷-۲-۲-۲- حق داشتن اموال غیرمنقول برای کارگران مهاجر..... ۵۸
- ۵۹-۳-۲-۲-۲- ارائه‌ی خدمات فرهنگی..... ۵۹
- ۶۰-۴-۲-۲-۲- اقدامات مقتضی در زمینه‌ی بیکاری و اخراج کارگران مهاجر..... ۶۰
- ۶۴-۵-۲-۲-۲- حق آموزش..... ۶۴
- ۶۶-۳-۲-۲- حقوق مدنی سیاسی..... ۶۶
- ۶۶-۱-۳-۲-۲- حق حیات..... ۶۶
- ۶۸-۲-۳-۲-۲- حق آزادی رفت و آمد..... ۶۸
- ۶۹-۳-۳-۲-۲- منع شکنجه، مجازات و رفتارهای بی‌رحمانه و غیر انسانی..... ۶۹
- ۶۹-۴-۳-۲-۲- منع بردگی و کار اجباری..... ۶۹

- ۷۱-۳-۵- حق رعایت حریم خصوصی، امنیت و حداقل تضمین‌های دادرسی.....
- ۷۴-۳-۶- آزادی بیان، مذهبی، بیان و عقیده.....
- ۷۶-۳-۷- حق ترک و بازگشت مهاجر به کشور خود.....
- ۷۷-۳-۸- حق رجوع به مقامات کنسولی و برخورداری از حمایت دیپلماتیک.....
- ۷۷-۳-۹- حق تشکیل خانواده.....
- ۸۱-۳-۱۰- وحدت خانواده.....
- ۸۲-۲-۴- برآمد.....
- ۸۹- **فصل سوم: مسئولیت کشورهای مبدا و مقصد در قبال کارگران مهاجر**.....
- ۹۱-۳-۱- مسئولیت کشورهای مبدا در برابر کارگران مهاجر.....
- ۹۲-۳-۱-۱- تضمین حق پیشرفت کافی برای کارگران مهاجر.....
- ۹۲-۳-۱-۲- ارائه اطلاعات به کارگران مهاجر در طی فرآیند مهاجرت.....
- ۹۵-۳-۱-۳- نظارت بر آیین‌نامه‌های بنگاه‌های کاریابی و ارائه دهندگان مشاغل.....
- ۹۶-۳-۱-۴- ایمنی محیط کار.....
- ۹۷-۳-۱-۵- ارائه خدمات کنسولی به کارگران متبوع.....
- ۹۸-۳-۱-۶- هماهنگ سازی قوانین ملی کار با استانداردهای اصلی سازمان بین-المللی کار.....
- ۹۸-۳-۱-۷- طراحی مقررات نظام مند موثر برای بازگشت مهاجران به کشور مبدا.....
- ۱۰۰-۳-۲- تعهدات دولت مقصد در قبال کارگران مهاجر.....
- ۱۰۰-۳-۲-۱- تضمین دسترسی به اشتغال و دستمزد کافی.....
- ۱۰۱-۳-۲-۲- تهیه قراردادهای استخدامی استاندارد برای کارگران مهاجر.....
- ۱۰۳-۳-۲-۳- زمینه ایجاد سازمانهای کارگری برای مذاکرات گروهی کارگران مهاجر.....

- ۴-۲-۳- حق داشتن گذرنامه، کار، منع توقیف اسناد، آزادی جابجایی و گواهینامه‌ی رانندگی ۱۰۴
- ۵-۲-۳- حل و فصل چالش‌های پیش روی کارگران خانگی خارجی ۱۰۵
- ۶-۲-۳- ساز و کار تغییر کارفرما در کشور مقصد در طی فرآیند استخدام، حین کار و حذف دلالت‌ها ۱۰۶
- ۷-۲-۳- تسهیلات اقامتی کارگران مهاجر ۱۰۷
- ۸-۲-۳- منع اخراج و حمایت در برابر بیکاری ۱۰۷
- ۹-۲-۳- مدیریت خانواده کارگران مهاجر و کودکان آنان ۱۰۸
- ۱۰-۲-۳- حمایت از حقوق کارگران غیر قانونی ۱۰۹
- ۱۱-۲-۳- سیاست محو تبعیض علیه کارگران مهاجر در تمام اشکال ۱۱۳
- ۱۲-۲-۳- بازرسی کار و تلاش برای اجرای مقررات ۱۱۴
- ۱۳-۲-۳- رسیدگی به امور بهداشتی کارگران مهاجر ۱۱۴
- ۱۴-۲-۳- فراهم نمودن دسترسی کارگران به سیستم اداری، حقوقی و جزایی ۱۱۶
- ۱۵-۲-۳- به رسمیت شناختن فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و باورهای مذهبی و عرفی مهاجران ۱۱۷
- ۱۶-۲-۳- به رسمیت شناختن حق کارگران مهاجر به منظور مالکیت وسایل ارتباطی و ابزار حمل و نقل ۱۱۸
- ۱۷-۲-۳- مدیریت فرآیندهای گزینش، دستگیری، بازداشت و اخراج از کشور ۱۱۸
- ۳-۳- وظایف مشترک دولت‌های مبداء و مقصد ۱۱۹
- ۱-۳-۳- انجام تعهدات بین‌المللی درخصوص بنگاه‌های کاریابی خصوصی ۱۱۹
- ۲-۳-۳- مدیریت نظام‌مند استخدام دولتی ۱۲۰

۳-۳-۳- انعقاد موافقت‌نامه برای حمایت از حقوق کارگران مهاجر ۱۲۰

۳-۳-۴- مسائل مالی ۱۲۱

۳-۳-۵- مقابله با قاچاق کارگران مهاجر ۱۲۲

۳-۴- برآمد ۱۲۵

نتیجه ۱۲۸

فهرست منابع ۱۳۰

چکیده

مهاجرت کارگران که قدمتی به تاریخ زیست انسان دارد، در عصر جدید بیش از پیش رواج یافته است. مسأله‌ی مهاجرت متضمن تلاشی مضاعف است. نخست مستلزم تعامل با شرایط زیستی جدید است و دیگر یافتن شغلی است که بتواند مخارج زندگی آنان را تامین کند. سازمان بین‌المللی کار به منظور تضمین حقوق تمامی کارگران و منجمله کارگران مهاجر، از سالها پیش به تصویب مقاوله‌نامه‌ها و توصیه‌نامه‌ها همت گماشته است. در عین حال سازمان ملل متحد نیز در اسناد بین‌المللی حقوق بشر خود به حمایت از حقوق بنیادین بشری همه‌ی انسان‌ها پرداخته است که شامل همه‌ی کارگران مهاجر فارغ از قانونی بودن یا غیرقانونی بودن آنان می‌شود و با تصویب کنوانسیون حمایت از حقوق همه‌ی کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌ی آنها، مقررات جامعی را در حمایت از کارگران مهاجر قانونی و غیرقانونی وضع نموده است.

کشورهای مبدأ، عبوردهنده و مقصد کارگران مهاجر، در برابر آنان دارای وظایفی هستند که مکلف به رعایت آن هستند. در این میان، کشورهای مقصد که محل اقامت کارگران مهاجر هستند دارای وظایف بیشتری هستند که عدم رعایت آن تکالیف، می‌تواند زمینه‌ساز مسئولیت بین‌المللی آنها شود.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد در قوانین داخلی ایران، کارگران مهاجر قانونی از حقوق و مزایایی همانند یک کارگر داخلی برخوردار می‌شوند اما کارگران مهاجر غیرقانونی از هیچ حقوقی بهره‌مند نمی‌شوند ناکافی بودن قوانین داخلی در زمینه‌ی مهاجرت و عدم الحاق دولت ایران به مقاوله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار، نشان از نبود ساز و کارهای قانونی قوی برای حمایت از این قشر را دارد و از این رو وضع قوانین و مقررات داخلی در حوزه‌ی مهاجرت، الحاق دولت ایران به مقاوله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار و انعقاد موافقت‌نامه‌های دوجانبه و چندجانبه با دیگر کشورها می‌تواند زمینه‌ساز اثرگذاری این اسناد در حمایت از حق کارگران مهاجر قانونی شود.

واژگان کلیدی: کارگران مهاجر، مقاوله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار، حقوق بشر، حقوق کار، برابری و منع تبعیض، مسئولیت دولت مبدأ و مقصد.

مقدمه:

مهاجرت قدمتی به اندازه‌ی تاریخ زندگانی بشر دارد و از دیرباز انسان‌ها به دلایل گوناگون به صورت فردی و گروهی از سرزمین خود به سرزمین دیگری مهاجرت می‌کردند. حوادث طبیعی چون سیل و زلزله و شرایط نامساعد آب و هوایی تا مسائل و مشکلاتی چون جنگ، تروریسم و مشکلات اقتصادی که منجر به بیکاری یا نابرابری در پرداخت دستمزدها می‌شود و عوامل برانگیزنده‌ای چون توسعه سیستم‌های ارتباطی، ارزان‌تر شدن هزینه‌های حمل و نقل و نیاز به نیروی کار باعث شده تا همیشه درصدی از انسان‌ها مهاجرت را به زندگی در موطن خود ترجیح بدهند.

اولین مهاجرت بزرگ انسان‌ها در بین قرن ۱۶ تا ۱۹ میلادی صورت گرفت که حدود ۲۰ میلیون انسان به قاره‌های آمریکا کوچ کردند. از اواسط قرن ۲۰ تا پایان جنگ جهانی دوم به دلیل وقوع جنگ و بحران‌های اقتصادی ناشی از آن، روند مهاجرت کاهش یافت. پس از جنگ جهانی دوم موج جدید مهاجرت آغاز شد و انسان‌های زیادی برای یافتن کار به اشکال قانونی و غیرقانونی روانه‌ی کشورهای اروپایی و آمریکا شدند، به گونه‌ای که فقط در کشور آمریکا حدود ۱۰ میلیون مهاجر، مشغول به کار شدند (گونزالز، ۱۳۸۷: ۲۴).

امروزه نیز وجود شرایطی مانند جنگ‌های داخلی و جهانی، کمبود عرضه کار در یک منطقه و نیاز به تقاضا در مناطق دیگر باعث افزایش روند مهاجرت‌ها شده است، به گونه‌ای که در سال ۲۰۰۵ از هر ۳۲ نفر در جهان، ۱ نفر مهاجر بوده است، یعنی بیش از ۱۹۰ میلیون نفر که ۳ درصد جمعیت دنیا را تشکیل می‌دهد و درآمد سالانه‌ی آنها نیز بیش از ۲۳۲ میلیارد دلار بوده است. در سال ۲۰۱۰، مطابق اظهارنظر کمیسر عالی حقوق بشر در مقر سازمان ملل متحد، شمار مهاجران شاهد جهشی سریع بوده است و از مرز ۲۱۴ میلیون نفر عبور کرده است به گونه‌ای که اگر تمامی این افراد در یک مکان زندگی کنند، می‌توانند پنجمین کشور بزرگ دنیا را تشکیل دهند. مطابق پیش‌بینی کمیسر عالی حقوق بشر، طی ۵۰ سال آینده تعداد مهاجرین از مرز ۲۵۰ میلیون نفر نیز عبور می‌کند. حدود ۹۰ درصد مهاجران را کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌ی آنها تشکیل می‌دهد و بقیه نیز دانشجویان، جهانگردان و غیره هستند. به طور تقریبی نیمی از جمعیت کارگران مهاجر را زنان در بر می‌گیرد که یا با همسران خود و یا به تنهایی و به قصد یافتن کارهای خانگی اقدام به مهاجرت می‌کنند (آزادی کناری، ۱۳۸۸: ۱).

حضور اتباع بیگانه در کشور میزبان به دلیل دو نگاه متمایز نسبت به نیروی کار اتباع بیگانه با چالش‌های زیادی همراه است. آنان در نگاه اول به عنوان نیروی کار ارزان که در جهت توسعه و آبادانی

کشور گام برمی‌دارند و در نگاه دوم به عنوان افرادی که با اشغال فرصت‌های شغلی یک کشور، بر بیکاری و مشکلات جویندگان کار داخلی می‌افزایند. مهاجران جوینده‌ی کار در هنگام ورود به کشور دیگر، به دلیل شرایط زیستی و شغلی، الگوهای رفتاری مورد پذیرش کشور مقصد، رعایت تشریفات اداری و آشنایی اندکی که با زبان کشور میزبان دارند از یک طرف با مشکلات روحی و روانی ناخواسته مواجه شوند و از طرف دیگر ممکن است با تبعیض‌های چندگانه روبرو شوند.

در خصوص تاریخچه‌ی سیاست‌گذاری مهاجرتی دولت‌های مهاجرپذیر در عصر جدید، می‌توان آن را به طور کلی به سه دوره‌ی سیاست‌گذاری ملی تقسیم کرد. در مرحله‌ی اول که بین سال‌های ۱۸۲۰ تا ۱۹۹۰ قرار دارد، سیاست تشویق به امر مهاجرت حاکم است که بیش از ۵۰ میلیون نفر تنها از کشورهای اروپایی در آمریکا، کانادا، استرالیا، نیوزیلند، برزیل و آرژانتین پذیرفته شدند. در مرحله‌ی دوم که بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ مقررات به شکل قوانین هدایت کننده نمود پیدا می‌کند که نتیجه‌ی آن ایجاد یک نظام فراگیر ثبت بیگانگان و بازرسی‌های سخت‌گیرانه‌ی مهاجران در بنادر ورودی است. مرحله‌ی سوم نیز از آغاز قرن ۲۱ آغاز شده و تا امروز ادامه یافته است که در نتیجه‌ی آن بسیاری از دولت‌ها به نظام‌های موجود خود محدودیت و ممانعت از ورود مهاجران اضافه کردند که نشانگر این طرز تلقی است که به نیروی کارگران صرفاً به عنوان نیروی کار نگاه می‌شود تا انسان‌هایی که از حقوق گوناگون برخوردار هستند (سرفراز، ۵: ۱۳۹۰).

از آنجا که مسائل مربوط به مهاجرت، از جمله اینکه چه کسانی و تحت چه شرایطی حق ورود به کشوری غیر از کشور متبوع خود را دارند از حقوق بنیادین هر کشور و ناشی از حق اعمال حاکمیت آن است، دولت‌ها به دنبال ایجاد ساز و کار قانونمند و منصفانه و در عین حال با ثبات بودند تا باعث کاهش خطرات امر مهاجرت شوند و از این رو در سال ۱۹۵۱، سازمان بین‌المللی مهاجرت (IOM)^۱ را به عنوان یک تشکیلات بین دولتی به وجود آوردند. رسالت سازمان بین‌المللی مهاجرت بر این باور استوار است که مهاجرت انسانی و قانونمند، در جهت منافع دولت‌ها و انسان‌ها است و از این رو حوزه فعالیت سازمان بین‌المللی مهاجرت شامل ارائه‌ی کمک‌های فنی و آموزشی برای مدیران دولتی در زمینه‌ی مدیریت مرزها، مبارزه با قاچاق انسان، مهاجرت نیروی کار، بازگشت داوطلبانه و استقرار مجدد و خدمات تسهیلی مربوط به امر مهاجرت می‌شود (پورجعفر، ۲۷: ۱۳۸۹).

فرضیه ها یا سوالات پژوهش:

پرسش اصلی پژوهش ما این است که سازمان بین المللی کار چه اسناد، استانداردها و مقرراتی برای حمایت از حقوق کارگران مهاجر تصویب نموده است و مقررات داخلی چه شباهت و تفاوتی با این اسناد و موازین دارد و در طی فرآیند این پایان نامه این سوالات مطرح می شود: «مفاد اسناد سازمان بین المللی کار برای تضمین حقوق کارگران مهاجر چیست»، «قوانین و مقررات نظام جمهوری اسلامی ایران تا چه اندازه کارگران مهاجر را مورد حمایت خود قرار داده است» و «دولتهای مبدأ و مقصد در برابر کارگران مهاجر چه مسئولیتی دارند».

اهمیت پژوهش:

با توجه به روند رو به رشد مهاجرت در جهان و مهاجرپذیر بودن و مهاجرفرست بودن کشور ایران این پژوهش در عمل می تواند زمینه ساز تحقیقات آینده پیرامون حقوق کارگران مهاجر و خانواده های آنها در آینده، آشنائی اساتید و دانشجویان حقوق با ضوابط و معیارهای حمایتی بین المللی کارگران مهاجر، تلاش در راستای فرهنگ سازی و آگاهی کارگران مهاجر از حقوق اساسی مصرح خود در اسناد سازمان بین المللی کار و تطبیق نظام داخلی و بین المللی و امکان سنجی الحاق ایران به مقابله نامه های سازمان بین المللی کار باشد. شرح و بسط حقوق اساسی و تخطی ناپذیر کارگران مهاجر و مسائل و چالش های پیرامون آنان و زمینه سازی برای ارائه راهکارهای عملی برای حل معضلات و مشکلات این قشر از دیگر موارد اهمیت این پژوهش است.

روش و دشواری های پژوهش:

از مهم ترین مشکلات و موانع بر سر راه انجام این پژوهش می توان به کمبود منابع فارسی اشاره کرد، به گونه ای که متاسفانه مجموع کتاب هایی که به زبان فارسی پیرامون کارگران مهاجر به رشته ی نگارش درآمده اند به انگشتان یک دست هم نمی رسد. از این رو تلاش شده است با مطالعه ی چندین پایان نامه که به طور مستقیم و غیرمستقیم به موضوع کارگران مهاجر پرداخته اند و همچنین مقاله های معتبر و مستند و ترجمه ی منابع خارجی مرتبط با موضوع تحقیق، این خلاء جبران شود. از دیگر مشکلات موجود می توان به در دسترس نبودن کتاب های تخصصی حقوق کار و مرتبط با حقوق کارگران مهاجر اشاره کرد به گونه ای که دسترسی به این کتاب ها به آسانی امکان پذیر نیست و برای مطالعه ی این منابع به ناچار باید به کتابخانه ی وزارت کار در تهران رجوع کرد. مشکل دیگر در

خصوص انجام تحقیق پیرامون مسائل کارگران بیگانه‌ی ساکن در ایران و به ویژه افغانه این است که آمار دقیقی از تعداد مهاجران غیرقانونی در ایران وجود ندارد. این پژوهش با استفاده از منابع موجود در کتابخانه گردآوری شده و با مراجعه به اسناد و گزارش‌های موجود و به روش تحلیلی و تطبیقی فصول پیش رو تنظیم شده‌اند.

پیشینه و تاریخچه موضوع پژوهش:

در مورد موضوع کارگران مهاجر و حقوق آنان تاکنون جسته و گریخته مطالعاتی توسط پژوهشگران حوزه حقوق عمومی صورت گرفته است اما علی‌رغم اهمیت چشمگیر آن و تاکید سازمان بین‌المللی کار بر رعایت حقوق کارگران، تحقیق جامع و کاملی که بتواند به تمامی ابعاد مسائل و چالش‌های پیش روی کارگران مهاجر از جمله حق کار، مسکن، حق بهداشت و تامین اجتماعی مناسب آنها و خانواده آنها بپردازد صورت نگرفته است و به طریق اولی یافتن مطالعات تطبیقی میان استانداردهای بین‌المللی و قانون کار ایران هم کاری دشوار است در حالی که کشور ما یکی از مهاجر پذیرترین و مهاجر فرست ترین کشورهای دنیاست. از مهم‌ترین کارهای پژوهشی درین زمینه می‌توان به کتاب مهاجرت نیروی کار فیلیپ مارتین با ترجمه سید حسن هفده تن اشاره کرد که به تعداد مهاجران ساکن در قاره‌های مختلف پرداخته ولی از حقوق اساسی آنان و خانواده‌ی آنها سخنی به میان نیاورده است. کتاب کار در غربت (مهاجرت) دکتر فرهنگ ارشاد نیز بیشتر از لحاظ جامعه‌شناختی به موضوع مهاجرت پرداخته است و به حقوق کارگران مهاجر پرداخته است. در میان پایان نامه‌های مربوط به موضوع کارگران مهاجر می‌توان به پایان‌نامه‌ی آقای مهدی مبین مقدم با عنوان حمایت از کارگران در حقوق بین‌الملل با تاکید بر استاندارد‌های بین‌المللی کار اشاره کرد که به موضوع حقوق کارگران در معنای اعم خود پرداخته و به موضوع کارگران مهاجر اشاره‌ای نکرده است. پایان‌نامه‌ی آقای رضا محمدی نیز با عنوان تاثیر مقاوله‌نامه‌های بین‌المللی سازمان کار بر قوانین ایران نیز از دیگر مواردی است که به صورت اجمالی و تنها با برشمردن مقاوله‌نامه‌های مربوط به کارگران مهاجر به موضوع کارگران مهاجر در نظام داخلی پرداخته و آقای سرافراز نیز در پایان‌نامه خود با عنوان وضعیت مهاجران از منظر بین‌المللی حقوق بشر و عملکرد دولتها به حقوق بنیادین مهاجران و مسئولیت دولتها پرداخته است. شاید بتوان مدعی شد که در این میان پایان‌نامه خانم کلاته عربی با عنوان بررسی رفتار با کارگران مهاجر با رویکرد تطبیقی با استانداردهای نظام بین‌المللی حقوق بشری و نظام حقوقی ایران تا حدودی با موضوع و محتوای این پایان‌نامه اشتراکاتی

دارد با این تفاوت که در این پژوهش بر آنیم تا تمامی حقوق کارگران مهاجر و خانواده‌های آنها که در اسناد بین‌المللی مانند اسناد حقوق بشری و مقاله نامه های سازمان بین‌المللی کار و توصیه نامه های مربوط به آن منعکس شده موشکافانه بررسی و تحلیل کنیم تا در بیابیم که تا چه حد این حقوق در نظام حقوقی کشور ما مورد توجه واقع شده و در پایان به دلیل اهمیت بسزایی که تکالیف و مسئولیتهای دولتها در برابر افراد ساکن در قلمروی آنها در حقوق عمومی دارد، مسئولیت دولتهای مبدأ و مقصد را در برابر آنان بازگو کنیم.

در مورد علت انتخاب موضوع پایان نامه، می‌توان در وهله‌ی اول علاقه‌ی شخصی من به موضوع کارگران مهاجر و بررسی حقوق این قشر از جنبه‌ی بشری را نام برد. کارنامه درخشان سازمان بین‌المللی کار نسبت به کارگران مهاجر به عنوان یکی از قدیمی‌ترین و برجسته‌ترین نهادهای بین‌المللی و کمبود مطالعات تطبیقی پیرامون این موضوع در کشور ما (که جزو کشورهای مهاجرفرست و مهاجرپذیر است)، بررسی و پرداختن به اشتغال اتباع بیگانه و شناخت کلی و ارائه‌ی پیشنهادهای راهکارهایی به منظور اصلاح و یا تدوین قوانین و رفع سوءتفاهمات سازمان بین‌المللی کار در چند سال گذشته مبنی بر نقض مقررات و تعهدات بین‌المللی و در نهایت شناخت مقاله‌نامه‌های مرتبط با اشتغال اتباع بیگانه که زمینه‌ی پیوستن به آن مهیا می‌باشد، از دیگر عوامل تاثیرگذار در انتخاب این موضوع محسوب می‌شوند.

سازمان پژوهش:

در این پژوهش برآنیم که با توجه به اهدافی که زمینه‌ساز تاسیس سازمان بین‌المللی کار شده است در فصل یک کلیاتی را درباره‌ی دلایل حمایت از حقوق کارگران مهاجر، مفهوم کارگران مهاجر و تاریخچه‌ی مهاجرت آنها و تفکیک انواع حمایت از آنان بیان می‌کنیم. در فصل دوم، به بررسی حقوق و استانداردهای مربوط به کارگران مهاجر قانونی و غیرقانونی از جمله حق‌های مدنی سیاسی و اقتصادی و اجتماعی آنان در اسناد بین‌المللی پرداخته و با کنکاش پیرامون قوانین، آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌های موجود در نظام حقوقی ایران و مقایسه‌ی تطبیقی آنها با مقاله‌نامه‌های مرتبط با وضعیت کارگران مهاجر، می‌کوشیم به این پرسش پاسخ بدهیم که تا چه حد موازین داخلی با قواعد و هنجارهای سازمان بین‌المللی کار منطبق است. در فصل سوم نیز به مسئولیتهای کشور مبدأ و مقصد در قبال کارگران مهاجر در طی فرآیند مهاجرت، اقامت و بازگشت آنان به کشور متبوع خود می‌پردازیم.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم پژوهش

۱-۱-۱ تعریف مفاهیم اساسی مربوط به پژوهش

در آغاز بحث، مفاهیم مهاجرت و انواع آن، مهاجران و انواع آن را شرح می‌دهیم و در ادامه مفهوم پناهندگی و تفاوت آن با مهاجرت را بیان می‌کنیم و سپس انواع کشورها را به اعتبار مفهوم مهاجرت بازگو می‌کنیم. لازم به ذکر است که تا قبل از قرن بیستم، کمتر شاهد استفاده از واژگانی چون مهاجران قانونی و غیرقانونی بودیم ولی از قرن بیستم و پیرو رایج شدن مفهوم دولت-ملت و اختیارات ناشی از حاکمیت دولت‌ها، شاهد محدود شدن این حق به وسیله‌ی سیاست‌گذاری دولت‌ها بودیم که با وضع قوانین داخلی، ورود افراد بیگانه به داخل کشور خود را محدود به شرایط خاصی نمودند و به برخورد قانونی با کسانی پرداختند که تلاش داشتند به شکل غیرقانونی به خاک آن کشور وارد شوند (ضیائی بیگدلی (الف)، ۱۳۸۸: ۲۱۰).

مفهوم مهاجرت از کشوری به کشوری دیگر متفاوت است به همین خاطر، تعاریف واژه‌ی مهاجرت و سایر واژه‌های مشتق از آن، مبهم و مورد مناقشه و گاه حتی دارای تناقض است. مشکل دیگر در تعریف واژه‌ها، تنوع واژه‌های به کار رفته برای شرح یک پدیده یا پدیده‌های مشابه است. به عنوان نمونه می‌توان از اختلافات جزئی که میان واژه‌ی مهاجرت غیرقانونی (*Illegal Migration*)، مهاجرت مخفیانه (*Clandestine Migration*)، مهاجرت بدون مدرک (*Undocumented Migration*) و مهاجرت غیرمجاز یا نامنظم وجود دارد (*Irregular Migration*) نام برد که گاه مخاطب را در فهم مطلب دچار دردسر و اشتباه می‌کند (سرفراز، ۱۳۹۰: ۱۳). با این حال تلاش می‌کنیم در آغاز با توجه به تعاریف موجود، مفاهیم مورد نظر را معرفی کنیم و در ادامه به تعاریفی که اسناد سازمان بین‌المللی از این مفاهیم کرده اند بپردازیم.

۱-۱-۱-۱ مهاجرت (*Migration*)

در فرهنگ لغت به نقل مکان، اقدام برای ترک دیار، کوچ و اقامت در مکان دیگر اطلاق می‌شود. از دیدگاه جامعه‌شناسی، مهاجرت نیز به معنای زندگی و پیشرفت یک جمعیت بی‌حرکت است و متضمن عملی با آزادی انتخاب بوده و اساساً متفاوت از اعمالی از قبیل تبعید یا بردگی است (غفاری نمین، ۱۳۹۰: ۱۰).

بنا بر تعریف حقوقی، مهاجرت «رفتن از محلی به محل دیگر برای مدت نسبتاً طولانی (خواه این مدت محدود باشد خواه نامحدود) است و از این جهت، ترک یک محل و منشاء مهاجرت (*Emigration*) و از حیث ورود به محل معین و مقصد مهاجرت (*Immigration*) نامیده می‌-